

Prisutnost elektroničke knjige u hrvatskim knjižnicama

Koreny, Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:218182>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-11**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2023./2024.

Borna Koreny

Prisutnost elektroničke knjige u hrvatskim knjižnicama

Završni rad

Mentor: dr. sc. Denis Kos, doc

Zagreb, kolovoz 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Borna Koreny

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nastanak e-knjiga i prve digitalne knjižnice.....	2
2.1. Projekti masovne digitalizacije knjiga	3
2.2. Elektroničke knjige u knjižnicama.....	4
3. Pojava i širenje elektroničke knjige u Republici Hrvatskoj.....	6
3.1. Prelazak na medij Interneta	6
3.2. Prve moderne hrvatske platforme za kupovinu e-knjiga.....	7
3.3. Platforme za posudbu elektroničkih knjiga u knjižnicama Republike Hrvatske	9
3.3.1. Biblos i iBiblos	9
3.3.2. ZaKi Book.....	10
3.3.3. Metelwin	11
3.3.4. La Biblioteca digitale Italiana in Istria.....	11
4. Upoznatost studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu s elektroničkim knjigama i uslugama njihove posudbe u hrvatskim knjižnicama	12
4.1. Svrha istraživanja i pretpostavke.....	12
4.2. Metodologija istraživanja.....	12
4.3. Rezultati istraživanja	13
4.4. Rasprava i zaključci istraživanja	23
5. Istraživanje prisutnosti i položaja elektroničkih knjiga u hrvatskim knjižnicama.....	25
5.1. Svrha istraživanja i pretpostavke.....	25
5.2. Metodologija istraživanja.....	26
5.3. Rezultati istraživanja	27
5.4. Rasprava i zaključci istraživanja	30
6. Zaključak.....	32
7. Literatura.....	33

Sažetak	40
Summary	41

1. Uvod

Elektronička knjiga (e-knjiga) neprestano se razvija od svog postanka prije više od pedeset godina do danas, ali njezina opća definicija nije se značajno promijenila. U svojoj knjizi „Elektronička knjiga“ Daniela Živković (2001, str. 49) e-knjigu definira kao jednu ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja koje su dostupne javnosti na mreži ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, disketi), a uz tekst može sadržavati sliku, zvuk, veze sa srodnim mrežnim stranicama te program za izmjene i dopune. Iako je ta knjiga prvi put izdana 2001. godine, današnje definicije e-knjige većim dijelom se slažu s njom. Na primjer, Encyclopedia Britannica („e-book“, 2024) e-knjigu definira kao digitalnu datoteku koja sadrži tekst i slike, a koja je prikladna za elektroničku distribuciju i teži tome da se na ekranu prikazuje tako da je što sličnija tiskanoj knjizi. Također spominje kako se elektroničke knjige uobičajeno distribuiraju putem Interneta.

Elektronička knjiga po prvi se puta pojavila u 70-im godinama prošloga stoljeća, a zamišljena je kao nova vrsta knjige koja bi se mogla beskonačno mnogo puta umnožavati i jednostavno dijeliti kako bi putem računala bila lako dostupna svim ljudima na svijetu (Hart, 1992).

Kroz ovaj rad bit će predstavljena prošlost i sadašnjost elektroničke knjige s posebnim naglaskom na tržište i posudbu e-knjiga u Republici Hrvatskoj. U teorijskom dijelu rada prvo će biti predstavljen pregled općenite povijesti e-knjige i projekata koji su bili značajni za njezin razvoj i širenje. Nakon toga slijedi opširniji pregled pojave i razvoja tržišta e-knjige u Hrvatskoj. Drugi dio rada sastoji se od dva istraživanja. U prvom se istraživanju proučavaju čitalačke navike studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, njihovi stavovi o e-knjigama te upoznatost s uslugama posudbe e-knjiga u hrvatskim knjižnicama. Drugo istraživanje bavi se analizom usluga posudbe e-knjiga u narodnim knjižnicama u Hrvatskoj.

2. Nastanak e-knjiga i prve digitalne knjižnice

Student Sveučilišta u Illinoisu Michael S. Hart 1971. godine pretipkao je Američku deklaraciju neovisnosti u jednostavnu tekstnu datoteku i time stvorio prvu elektroničku knjigu. To je bila prva knjiga digitalizirana za Hartov Projekt Gutenberg. Taj projekt, koji traje i danas, kao cilj ima učiniti informacije, knjige i slične materijale dostupnima javnosti u obliku u kojem ih većina ljudi može jednostavno koristiti, citirati i pretraživati. Projekt Gutenberg s vremenom je postao prva internetska knjižnica koja nudi elektroničke knjige. Zbog ograničenja tehnologije u to vrijeme, do 1989. godine na Gutenbergovim mrežnim stranicama bilo je dostupno samo deset knjiga, ali raširenijom upotrebom skenera i tehnologije optičkog prepoznavanja znakova (eng. Optical Character Recognition, OCR) taj je broj počeo naglo rasti. 2003. godine Projekt Gutenberg nudio je 10 000 besplatnih e-knjiga (Polanka, 2011, str. 3-5), a u vrijeme pisanja ovog rada taj broj iznosi 70 000 knjiga (Project Gutenberg, bez dat.).

Pokrenuta 1987. godine (Polanka, 2011, str. 4), knjižnica Perseus bila je jedna od prvih digitalnih knjižnica koje su se usredotočile na jedno područje znanja. Aktivna je i danas, a prikuplja i digitalizira materijale vezane uz povijest s konačnim ciljem izrade cjelokupnog zapisa o ljudskoj povijesti koji bi bio dostupan svakome (Perseus Digital Library, bez dat.).

Nakon što je prvi internetski preglednik Mosaic popularizirao World Wide Web 1993. godine, broj digitalnih knjižnica s elektroničkim knjigama i njihovih korisnika ubrzano se počeo povećavati.

Godine 1992. osnovana je knjižnica Renaissance Editions, a 1996. godine knjižnica The Luminarium. Budući da se prva bavila književnošću tiskanom na engleskom jeziku između 1477. i 1799. godine, a druga engleskom književnošću općenito, te su dvije knjižnice, kao i mnoge druge digitalne knjižnice, počele surađivati, međusobno dijeliti svoje zbirke i zajedno ih razvijati (Polanka, 2011, str. 6).

Još jedan korak unaprijed predstavljala je digitalna knjižnica CARRIE, koju je u lipnju 1993. godine pokrenulo Sveučilište u Kansasu. Ta je knjižnica prva omogućavala čitanje punog teksta e-knjige (eng. full-text) na mreži pomoću pretraživača teksta (eng. text browser) Lynx koji je razvijen za to sveučilište. Do kraja mjeseca lipnja CARRIE je sadržavala više od tri tisuće knjiga, uključujući cijeli Shakespeareov opus (Nelson, bez dat.).

2.1. Projekti masovne digitalizacije knjiga

Odsjek za računalne znanosti na Sveučilištu Carnegie Mellon u američkom gradu Pittsburghu u kasnim je 90-im godinama prošloga stoljeća pokrenuo „Universal Digital Library“ (ULIB), najambiciozniji projekt digitalizacije knjiga dotad. ULIB je nastao s ciljem da svima na svijetu pruži besplatan pristup cjelokupnom ljudskom znanju. U 2001. godini Universal Digital Library pokrenuo je dodatni projekt nazvan Million Book Project koji je kao cilj imao digitalizaciju milijun besplatnih knjiga i njihovo objavljivanje na mreži do 2007 godine. Uz pomoć različitih vladinih i istraživačkih institucija u Indiji i Kini, projekt je uspio i u predviđenom je vremenskom rasponu skenirano i objavljeno oko 1.5 milijuna elektroničkih knjiga na dvadeset različitih jezika. (Polanka, 2011, str. 8).

Nakon što je Million Book Project završio, druge su digitalne knjižnice nastavile prikupljati, skenirati i dijeliti znanje. Među njima su najznačajnije i najveće Google Books, Internet Archive i HathiTrust. One na svojim serverima i dalje čuvaju mnoge knjige koje su skenirane za Million Book Project. („Million Book Project“, bez dat.).

U listopadu 2004. godine tvrtka Google pokrenula je Google Print, projekt koji je izdavačima nudio uslugu digitaliziranja knjiga, a korisnicima Interneta mogućnost besplatnog pregledavanja ulomaka iz tih knjiga i njihovog naručivanja. U prosincu iste godine Google američkim knjižnicama počeo je nuditi uslugu digitaliziranja njihovih zbirki, s konačnim ciljem stvaranja digitalne knjižnice koja sadrži 15 milijuna knjiga. Google Print u svibnju 2005. godine postao je dostupan korisnicima na Internetu, ali je nakon tri mjeseca ugašen. U kolovozu 2005. godine (Lebert, 2009, str. 72.) Američka udruga izdavača (eng. American Publishers Association) i Udruženje autora (eng. Authors Guild) tužili su Google za povredu autorskih prava digitaliziranjem knjižničnih knjiga bez dopuštenja nositelja tih prava. (Polanka, 2011, str. 12) U kolovozu 2006. godine Google je ponovno pokrenuo taj projekt, ovaj put pod novim imenom, Google Books. U suradnji s uglednim knjižnicama poput Harvardske i Stanfordske, a kasnije i knjižnicama diljem svijeta, Google je nastavio digitalizirati knjige i besplatno objavljivati odlomke knjiga zaštićenih autorskim pravom, ali i cjelovite tekstove knjiga koje su u javnom pristupu (eng. public access). (Lebert, 2009, str 72.). 2008. godine Google je postigao sudsku nagodbu sa svojim tužiteljima kojom bi mogao nastaviti digitalizirati i objavljivati knjige, ali različite organizacije poput digitalne knjižnice Internet Archive protivile su se toj odluci u strahu da će ta tvrtka monopolizirati tržište e-knjiga (Polanka, 2011, str. 12). 2015. godine američki drugi okružni sud odlučio je kako način poslovanja Google Booksa

spada u poštenu uporabu (engl. fair use), što znači da ne krši autorska prava (Meyer, 2015). Prema posljednjim informacijama, Google Books u vrijeme pisanja ovog rada omogućuje pretraživanje više od 40 milijuna knjiga na više od 400 jezika (Lee, 2019) te predlaže poveznice na trgovine i knjižnice gdje je te knjige moguće kupiti ili posuditi. I dalje je moguće pregledavati odabrane odlomke iz knjiga ili pročitati cjelokupni tekst ako je knjiga u javnom pristupu (Google, bez dat.).

Internet Archive neprofitna je organizacija osnovana 1996. godine (Internet Archive, bez dat. a) s ciljem očuvanja digitalnih sadržaja nastalih na Internetu i sprječavanja njihovog potpunog nestanka (Polanka, 2011, 8. str.). Danas Internet Archive sadrži 44 milijuna knjiga i drugih tekstualnih zapisa, ali i 835 milijuna spremljenih mrežnih stranica te milijune zvučnih zapisa, videozapisa, slika i računalnih programa (Internet Archive, bez dat. a).

2007. godine ta organizacija pokrenula je Open Library (Open Library, 2009), projekt izrade kataloga s metapodacima o svakoj knjizi ikad objavljenoj (Internet Archive, bez dat. b). Informacije o knjigama prikupljane su iz raznih knjižnica, uključujući američku Kongresnu knjižnicu, web stranicu amazon.com, ali i doprinosima korisnika Open Libraryja („Open Library“, bez dat.). Korisnici osim pronalaska informacija o knjigama određene knjige mogu čitati iz internetskog preglednika, posuditi ili preuzeti (Internet Archive, bez dat. d). Konačni cilj projekta omogućiti je svakome na svijetu pristup svim knjigama ikad objavljenima Internet Archive, bez dat. c.

HathiTrust digitalna je knjižnica koju je 2008. godine pokrenulo dvanaest značajnih američkih sveučilišta u suradnji sa jedanaest knjižnica Sveučilišta u Kaliforniji. Njegova misija bila je prikupljanje, organiziranje, očuvanje i dijeljenje ljudskog znanja kako bi se ono moglo koristiti za istraživanje, obrazovanje i javno dobro (HathiTrust, bez dat. b). Knjižnica trenutačno sadrži više od 18 milijuna digitaliziranih knjiga i drugih publikacija različite tematike objavljenih na više od 400 različitih jezika. Te knjige dolaze iz zbirke više od 60 akademskih i istraživačkih knjižnica, najvećim dijelom iz Sjeverne Amerike, ali i iz ostalih dijelova svijeta (HathiTrust, bez dat. a). Običnim korisnicima HathiTrusta knjige u javnom pristupu dostupne su za čitanje u potpunosti ili preuzimanje, dok je knjige koje zadržavaju autorska prava moguće samo pretraživati (HathiTrust, bez dat. a).

2.2. Elektroničke knjige u knjižnicama

Godine 1988. pojavio se Netlibrary, prvi agregator elektroničkih knjiga. Takvi agregatori od raznih su izdavača nabavljali prava za pretvaranje njihovih tiskanih knjiga u digitalne knjige.

Nakon toga bi te e-knjige ili zbirke e-knjiga prodavali na privremenu ili trajnu upotrebu knjižnicama kako bi ih one mogle ponuditi svojim korisnicima (Lenares, 2013). Netlibrary povezivao je korisničko sučelje za pronalaženje elektroničkih knjiga s aplikacijom za njihovo pregledavanje te je prvi omogućavao pretraživanje cijele digitalne knjižnice odjednom (Polanska, 2011, str. 10). Bio je namijenjen sveučilišnim knjižnicama (Lenares, 2013), tako da je naglasak bio na njegovom korištenju za potrebe istraživanja, ali omogućavao je i čitanje knjiga u cijelosti (Polanska, 2011, str. 10). Kasnije su se počeli pojavljivati brojni drugi agregatori elektroničkih knjiga (Lenares, 2013), a danas je najveća takva tvrtka OverDrive, koji svojim korisnicima nudi najveći katalog digitalnog sadržaja na svijetu (OverDrive, bez dat.).

Jedna od prvih javnih knjižnica koje su dobile pristup elektroničkim knjigama bila je javna knjižnica u gradu Clevelandu u Sjedinjenim Američkim Državama. Ta je knjižnica 2002. godine tu uslugu ugovorila s tvrtkom OverDrive, čime su njezini korisnici dobili mogućnost preuzimanja tekstova iz e-knjiga na svoje osobno računalo (American Libraries, 2003).

Prve usluge posuđivanja elektroničkih knjiga često su se odvijale tako da je korisnik morao putem poveznice posjetiti mrežnu stranicu dobavljača elektroničkih knjiga, tamo pronaći knjigu koja ga zanima i onda je preuzeti. S vremenom su dobavljači počeli razvijati sučelja koja se jednostavno mogu uklopiti u katalog knjižnice i počele su se pojavljivati digitalne platforme i aplikacije za posuđivanje e-knjiga (Breeding, 2017).

3. Pojava i širenje elektroničke knjige u Republici Hrvatskoj

Prve elektroničke knjige u Republici Hrvatskoj počinju se objavljivati u 90-im godinama prošloga stoljeća. Prema istraživanju provedenom 1998. godine, od 615 ispitanih hrvatskih nakladnika u razdoblju od 1993. do 1997. godine, njih 47 objavljivalo je na Internetu, 23 na zvučnim kasetama, 20 na video kasetama, 12 na CD-ima i 15 na disketama. Rezultati istraživanja ukazuju na to kako se zajedno sa tradicionalnim nakladništvom u Hrvatskoj postupno razvijalo i elektroničko nakladništvo te kako je određeni broj hrvatskih nakladnika bio spreman prihvatiti suvremene tehnologije (Živković, 2001, str. 177).

Krajem 1995. godine nakladnik Kršćanska sadašnjost izdaje jednu od najranijih hrvatskih e-knjiga izdanih na disketama, „Bibliju s interaktivnom konkordancijom za PC računala“ autora Maria Esserta i Damira Botičkog. Iste godine Nacionalna i sveučilišna knjižnica objavila je hrvatsku nacionalnu bibliografiju pod nazivom „Croatica“. Ona je bila prva hrvatska bibliografsko-kataložna i slikovna baza podataka izdana na CD-u. Prvom se e-knjigom objavljenom na CD-u u Hrvatskoj koja nije baza podataka smatra „Ekonomski leksikon“, koji je 1996. godine izdao Leksikografski zavod u suradnji s tvrtkom Masmedia (ibid., str. 177 – 179).

Bulaja naklada, osnovana 1998. godine, (Bulaja naklada, bez dat. b) prva je nakladna kuća koja je počela digitalizirati i objavljivati djela hrvatske književnosti (Živković, 2001, 188. str.). Njihov prvi projekt bio je izdavanje zbirke „Klasici hrvatske književnosti“ koja je dolazila na tri CD-a, od kojih je prvi objavljen 1999. godine. Ta zbirka sadržavala je ukupno više od 200 najpoznatijih hrvatskih književnih djela, a ona su se mogla čitati u HTML i PDF formatima. (Bulaja naklada, bez dat. a).

3.1. Prelazak na medij Interneta

Početkom 2000. godine pojavljuje se Strijelac, prvi hrvatski nakladnik koji prvenstveno izdaje elektroničke knjige. Ubrzo objavljuje „Zmajevo oko“, prvi hrvatski roman izdan na Internetu, a u listopadu iste godine objavljuje knjigu „Bogatstvo Interneta“ autora Željka Paniana, koja je izvorno pisana kao elektronička knjiga. Strijelac je na svojim mrežnim stranicama besplatno nudio klasike hrvatske književnosti, a ostale naslove bilo je moguće čitati uz plaćenu pretplatu (Živković, 2001, 191. str.).

Početak 2001. godine neprofitna udruga Društvo za promicanje književnosti na novim medijima (DPKM) pokrenula je projekt „Besplatne elektroničke knjige“ (BEK). Otad je do vremena kad je ovaj rad pisan na mrežnim stranicama BEK-a objavljeno više od 353 književna naslova. Među naslovima u ponudi naglasak je na suvremenoj hrvatskoj književnosti nagrađivanih autora te na teže dostupnim, ali priznatim naslovima manje zapaženih autora. Tijekom 2023. godine 135.940 korisnika preuzelo je ili na BEK-ovoj mrežnoj stranici pročitalo 195.632 e-knjige (Društvo za promicanje književnosti na novim medijima [DPKM], bez dat. a). Knjige u ponudi moguće je čitati u HTML formatu iz internetskog preglednika te u formatima PDF, EPUB i MOBI (DPKM, bez dat. b).

U svibnju 2008. godine pokrenut je mrežni portal digitalne-knjige.com (Impero present, bez dat. e), projekt nastao u svrhu digitaliziranja hrvatske nacionalne književnosti kako bi se sačuvala od zaborava i njezinog besplatnog dijeljenja sa svim korisnicima Interneta (Impero present, bez dat. d). digitalne-knjige.com osim toga nudi usluge izrade i izdavanja e-knjiga, a u vrijeme pisanja ovog rada na njihovim ih je stranicama dostupno više od 450 (Impero present, bez dat. b). Knjige je moguće preuzeti u obliku izvršne (exe) datoteke te u formatima EPUB ili PDF (Impero present, bez dat. a). U kolovozu 2024. godine ukupno je preuzeto više od 1283000 knjiga (Impero present, bez dat. c).

2009. godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja u suradnji je s Hrvatskom akademskom i istraživačkom mrežom (CARNET) i Bulaja nakladom pokrenulo mrežni portal eLektire („Povijest Portala e-lektire“, bez dat.) Na tom je portalu učenicima osnovnih i srednjih škola, kao i njihovim nastavnicima, omogućen besplatan pristup cjelovitim knjigama ili ulomcima knjiga koje su navedene kao obavezna lektira za nastavni predmet Hrvatski jezik. Na portalu je u vrijeme pisanja rada bilo dostupno 370 e-knjiga i 160 zvučnih knjiga, zajedno s raznim popratnim sadržajima poput kvizova i bilješki o piscu („Portal e-lektire danas“, bez dat.) E-knjige moguće je čitati iz internetskog preglednika u HTML formatu ili ih preuzeti na računalo, mobitel ili tablet u PDF ili EPUB formatima („Portal e-lektire i pilot projekt e-Škole“, bez dat.).

3.2. Prve moderne hrvatske platforme za kupovinu e-knjiga

2010. godine tvrtka Lamaro Digital pokrenula je TookBook, prvu hrvatsku elektroničku knjižaru. Iduće je godine u suradnji s tom tvrtkom telekomunikacijska tvrtka Vipnet pokrenula Vip eKnjižaru, koja je dijelila ponudu knjiga s Tookbookom. (Kozina i Cvjetković, 2023). Tu

su knjižaru mogli koristiti samo korisnici Vipneta, a nudila je više desetaka tisuća naslova na engleskom jeziku i više od 200 naslova na hrvatskom jeziku (tib, 2011).

Nedugo nakon toga, u srpnju 2011. godine, još je jedna telekomunikacijska tvrtka, Hrvatski Telekom, otvorila svoju vlastitu trgovinu e-knjigama pod nazivom Planet9. Za razliku od Vip eKnjižare, Planet9 bio je dostupan svima, neovisno o telekomunikacijskom operateru kojeg koriste. (Hrvatski Telekom, 2011).

TookBook, Vip eKnjižara i Planet9 omogućavali su korisnicima da kupuju elektroničke knjige putem svojih mrežnih stranica te da ih čitaju na svojim računalima, pametnim telefonima i tabletima s operativnim sustavom Android ili iOS. (Sudarević, 2018; tib, 2011; Hrvatski Telekom, 2011) Sve su tri knjižare također podržavale čitanje knjiga na podržanim čitačima elektroničkih knjiga. Kupljene e-knjige bile su zaštićene standardnim softverom za upravljanje digitalnim autorskim pravima (eng. digital rights management) kojeg razvija tvrtka Adobe. Prije čitanja knjiga zaštićenih bilo je tako potrebno napraviti korisnički račun AdobeID i aktivirati ih. Dok su TookBook i Vip eKnjižara za aktiviranje i čitanje kupljenih e-knjiga od korisnika zahtijevale instalaciju aplikacije Adobe Digital Editions, Knjižara Planet9 nudila je vlastitu aplikaciju putem koje su korisnici mogli aktivirati i čitati e-knjige. Sve tri knjižare nudile su e-knjige u EPUB ili PDF formatima. (TookBook, bez dat. b; Planet9, bez dat.; Vipnet, bez dat.).

2013. godine TookBook je prenamijenjen u elektroničku knjižnicu i time postaje prva takva knjižnica u Republici Hrvatskoj. Tada je nudio 519 knjiga, a korisnici su plaćali mjesečnu pretplatu za njihovu posudbu (Derk, 2013). Posuđivanje i čitanje e-knjiga odvijalo se preko nove TookBook aplikacije koju su korisnici mogli besplatno preuzeti i koristiti na pametnim telefonima s operativnim sustavima iOS i Android. (TookBook, bez dat. a). U 2021. godini putem TookBooka bilo je moguće posuditi više od tisuću knjiga na hrvatskom jeziku (Gračanin, 2021a).

U lipnju 2015. godine Hrvatski telekom objavio je kako je prisiljen ugasiti Planet9 zbog odlaska u stečaj svog dobavljača, njemačke tvrtke Txtr, čiju je platformu za e-knjige ta knjižara koristila (Ivezić, 2015a). Nekoliko dana kasnije Vipnet je objavio kako i on zatvara svoju eKnjižaru, navodeći kao razlog nezadovoljstvo korisnika visokom cijenom e-knjiga koja je rezultat visokog PDV-a na takve knjige u Republici Hrvatskoj (Ivezić, 2015b).

2012. godine izdavačka kuća Dvostruka Duga pokreće svoju e-knjižaru pod imenom eLibrika (Velagić i Pehar, 2013), zajedno sa aplikacijama za čitanje e-knjiga na računalima te Android

i iOS pametnim telefonima (Dvostruka duga, bez dat.). Njezina svrha bila je distribuiranje e-knjiga manjih hrvatskih izdavača (Velagić i Pehar, 2013).

2016. godine („Najveći izbor e-knjiga na hrvatskom jeziku“, 2016) tvrtka Kavalir d.o.o. pokrenula je digitalnu knjižaru eknjiga.hr. Njezini su ciljevi stvaranje e-knjižare u kojoj će se nalaziti sve e-knjige izdane na hrvatskom jeziku, širenje svijesti o postojanju takvih knjiga te poticanje izdavača i autora na njihovo izdavanje. Čitanje kupljenih e-knjiga korisnicima je omogućeno putem aplikacije za osobna računala te Android i iOS pametne telefone. eknjiga.hr također surađuje s nekim knjižnicama i omogućuje njihovim korisnicima posudbu e-knjiga (eknjiga.hr, bez dat. a), npr. Gradskoj knjižnici Solin (Gradska knjižnica Solin, bez dat.). U vrijeme pisanja ovog rada knjižara u ponudi ima 2825 knjiga, od kojih je 29 besplatno (eknjiga.hr, bez dat. b).

U vrijeme pisanja ovog rada od navedenih knjižara aktivna je samo e-knjiga.hr, a od navedenih mrežnih mjesta koja nude besplatne e-knjige aktivni su projekt Besplatne elektroničke knjige te portali eLektire i digitalne-knjige.com.

3.3. Platforme za posudbu elektroničkih knjiga u knjižnicama Republike Hrvatske

2011. godine Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića u Zagrebu među prvima je u Hrvatskoj svojim korisnicima omogućila da se upoznaju s e-knjigama i čitačima e-knjiga. Prvo je od rujna do prosinca u knjižnici provedeno dvadeset i šest radionica na tu temu, a nakon toga je od veljače 2012. godine korisnicima omogućeno korištenje čitača e-knjiga Kindle DX unutar prostora knjižnice (Lončar, 2013). I druge su knjižnice u Hrvatskoj svojim korisnicima omogućile korištenje čitača e-knjiga u svojim prostorima, poput Gradske knjižnice Rijeka 2013. godine („Riječanima u knjižnici dostupne elektroničke knjige“, 2013), Gradske knjižnice Poreč 2015. godine (Gradska knjižnica Poreč, bez dat.) i Gradske knjižnice Velika Gorica 2017. godine (Odrčić, 2017).

3.3.1. Biblos i iBiblos

Slovenska nakladnička kuća Beletrina 2013. godine pokrenula je sustav za posudbu i prodaju e-knjiga, Biblos, koji je danas najveća slovenska digitalna knjižara i knjižnica. Biblos je

dostupan članovima svih slovenskih knjižnica, a u vrijeme pisanja ovog rada nudi više od 7000 e-knjiga (Beletrina, bez dat.). 2018. Beletrina u suradnji sa gradskim knjižnicama Istarske županije pokreće sličan sustav pod imenom iBiblos s knjigama na hrvatskom jeziku (Studentski centar Pula, 2018). Ponuda iBiblosa dostupna je članovima narodnih knjižnica u Istarskoj županiji te članovima Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek (iBiblos, bez dat. b) i Gradske knjižnice i čitaonice Petrinja (iBiblos, bez dat. a). Knjige preuzete s iBiblosa moguće je posuđivati i čitati na osobnom računalu i e-čitačima putem programa Adobe Digital Editions, ili na pametnim telefonima i tablet računalima s operativnim sustavima iOS ili Android putem aplikacije Biblos2 (iBiblos, bez dat. c).

3.3.2. ZaKi Book

Od 31. svibnja 2019. godine članovi Knjižnica grada Zagreba dobili su pristup ZaKi Booku, prvoj hrvatskoj aplikaciji namijenjenoj za posudbu elektroničkih knjiga. Ta aplikacija nastala ju u suradnji sa softverskom tvrtkom VIVA info i uz podršku Grada Zagreba (Knjižnice grada Zagreba, 2019), a njezini korisnici mogli su elektroničke knjige posuđivati i čitati na pametnim telefonima i tablet računalima s operativnim sustavima iOS ili Android.

Budući da su sve knjižnice koje su povezane skupnim knjižničnim informacijskim sustavom ZaKi svojim članovima mogle omogućiti posudbu e-knjiga putem aplikacije ZaKi Book, mnoge su to u narednim godinama i učinile. Među knjižnicama koje su usvojile ZaKi Book bile su između ostalih i Gradska knjižnica Rijeka, Gradska knjižnica Samobor, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" u Karlovcu i mnoge druge (Gračanin, 2021b). Do kraja 2022. godine članovi više od 30 hrvatskih narodnih knjižnica mogli su koristiti ZaKi Book (Škole.hr, 2022).

Knjižnice grada Zagreba u listopadu su 2023. godine svojim članovima omogućile posudbu zvučnih elektroničkih knjiga koje je moguće slušati pomoću aplikacija koje podržavaju Radium LCP, (Knjižnice grada Zagreba, 2023) tehnologiju enkripcije koju je razvio neprofitni razvojni laboratorij EDRLab, a koja služi za zaštitu od zlouporabe i nedozvoljenog dijeljenja elektroničkih knjiga (EDRLab, bez dat.). S vremenom su i neke druge knjižnice u skupnom knjižničnom informacijskom sustavu ZaKi uvele uslugu posudbe zvučnih e-knjiga, na primjer Gradska knjižnica Rijeka (Gradska knjižnica Rijeka, 2024).

U travnju 2024. godine aplikacija ZaKi Book se gasi i Knjižnice grada Zagreba kao zamjenu svojim članovima preporučuju korištenje aplikacija Cantook by Aldiko za posudbu i čitanje e-knjiga na mobilnim uređajima ili Thorium Reader za posudbu i čitanje na računalima. Te aplikacije omogućuju posudbu i slušanje zvučnih e-knjiga uz obične e-knjige, a podržavaju i Radium LCP tehnologiju (Knjižnice grada Zagreba, 2024).

Katalogima knjižnica u sustavu ZaKi koje podržavaju uslugu posudbe e-knjiga moguće je pristupiti kroz te aplikacije te posuđivati i čitati e-knjige na sličan način kao što se to moglo kroz aplikaciju ZaKi Book. (Knjižnice grada Zagreba, bez dat. b).

3.3.3. Metelwin

Sustav Metelwin knjižnični je sustav koji integrira digitalnu knjižnicu i mrežni knjižnični katalog, a razvija se još od 1993. godine. Koristi ga više od 1100 knjižnica u nekoliko zemalja (Metelgrad, bez dat. b). Taj sustav knjižnicama omogućuje i uvođenje usluge kojom njihovi članovi mogu posuđivati elektroničke knjige iz njihovih kataloga. Od 75 narodnih knjižnica u sustavu Metelwin, njih je 8 svojim korisnicima omogućilo posudbu e-knjiga (Metelgrad, bez dat. a).

3.3.4. La Biblioteca digitale Italiana in Istria

Članovi Gradske knjižnice Pula osim sa sustava iBiblos mogu elektroničke knjige posuđivati i iz digitalne knjižnice La biblioteca digitale Italiana in Istria. Ta knjižnica sadrži materijale na talijanskom jeziku i osim e-knjiga nudi i glazbu, filmove, novine časopise te zvučne knjige (Gradska knjižnica i čitaonica Pula, bez dat.) Knjige je moguće posuđivati i čitati na osobnom računalu, e-čitaču ili pametnim telefonima pomoću aplikacija koje podržavaju Adobe DRM (Horizons Unlimited, bez dat.).

4. Upoznatost studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu s elektroničkim knjigama i uslugama njihove posudbe u hrvatskim knjižnicama

U ovom dijelu rada bit će predstavljeno istraživanje provedeno od 1. do 12. kolovoza 2023. godine među studentima Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Teme istraživanja bile su čitanje, elektroničke knjige i posudba elektroničkih knjiga u knjižnicama.

Istraživanje se provodilo nad studentima Filozofskog fakulteta zbog toga što je za studente humanističkih i društvenih znanosti moguće pretpostaviti da čitaju više od prosjeka te iz pretpostavke da je demografska skupina studenata općenito u tijeku s tehnološkim naprecima.

4.1. Svrha istraživanja i pretpostavke

Svrha ovog istraživanja bila je dobivanje uvida u čitalačke navike studenata Filozofskog fakulteta, u njihov stav prema e-knjigama te u njihovu upoznatost s uslugama posudbe e-knjiga u knjižnicama Republike Hrvatske.

Prije početka istraživanja postavljene su dvije pretpostavke:

1. Ispitanici većim dijelom čitaju tiskane knjige, a manjim dijelom e-knjige
2. Ispitanici većim dijelom nisu upoznati s uslugama posudbe e-knjiga u knjižnicama i nikad ih nisu koristili

4.2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno pomoću anketnog upitnika izrađenog u mrežnoj aplikaciji Google obrasci. Upitnik je prosljeđen u grupe na društvenim medijima namijenjene za međusobnu komunikaciju između studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Spomenute grupe pronađene su na društvenoj mreži Facebook i na aplikaciji za razmjenu trenutačnih poruka (eng. instant messaging) WhatsApp.

Dok se na većinu pitanja u upitniku odgovaralo odabirom jednog ili više zadanih odgovora, neka pitanja zahtijevala su unos teksta, a dva su postavljena kao linearne ljestvice na kojima se odabirao broj od 1 do 5.

Upitnik se sastojao od 3 skupine pitanja. Prva skupina pitanja sadržavala je pitanja o dobnoj skupini i rodnom identitetu ispitanika, studiju kojeg pohađa i prosječnom broju knjiga koje pročita mjesečno, a završavala je pitanjem o tome je li ispitanik ikada čitao e-knjige. Ako je ispitanik na zadnje pitanje odgovorio niječno, iduća skupina pitanja automatski je bila preskočena i on je bio preusmjeren na tekstni okvir u kojem je bio potaknut na to da objasni svoj odgovor, nakon čega je bio preusmjeren na treću skupinu pitanja.

Druga skupina pitanja odnosila se na navike čitanja e-knjiga i na njihovo uspoređivanje s tiskanim knjigama.

Treća skupina pitanja ispitivala je upoznatost s uslugama posudbe e-knjiga u hrvatskim knjižnicama i ispitanikovo možebitno korištenje tih usluga.

Ako je ispitanik u trećoj skupini pitanja odgovorio kako nikada nije koristio usluge posuđivanja e-knjiga knjiga u knjižnicama, bio je preusmjeren na pitanje o tome je li zainteresiran za korištenje takve usluge u budućnosti. Nakon unosa tog odgovora upitnik bi završio.

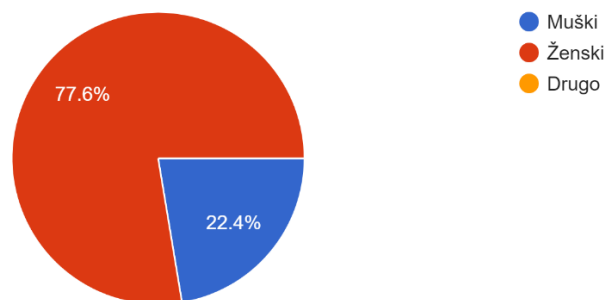
Ako je ispitanik u trećoj skupini pitanja odgovorio kako je prethodno koristio usluge posuđivanja e-knjiga u knjižnicama, bio je preusmjeren na pitanja o tome koliko ih često koristi i misli li da su one korisne. Ako je ispitanik odgovorio kako misli da te usluge nisu korisne, bio je preusmjeren na tekstni okvir u kojem je potaknut na to da napiše prijedloge kako bi se ta usluga mogla poboljšati. Nakon unosa tog odgovora upitnik bi završio.

4.3. Rezultati istraživanja

Upitniku je pristupilo 70 ispitanika, od kojih su 3 odbačena jer nisu studenti Filozofskog fakulteta. Od preostalih 67 ispitanika, rezultati upitnika ukazuju na to kako ih se 52 identificira kao žene (77.6%), dok ih se 16 (22.4%) identificira kao muškarci, što je vidljivo na Slici 1.

Odaberite Vaš rodni identitet:

67 responses

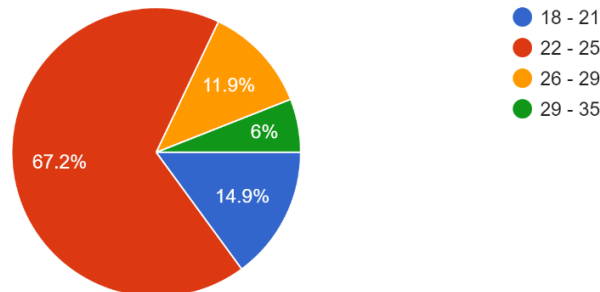

Slika 1. Rodna raspodjela ispitanika

Dobna raspodjela ispitanika pokazuje kako je najveći broj ispitanika starosti između 22 i 25 godina (67.2%), a najmanji između 29 i 35 godina (6%). To je vidljivo na priloženoj Slici 2., zajedno s ostalim dobnim skupinama.

Odaberite Vašu dobnu skupinu:

67 responses

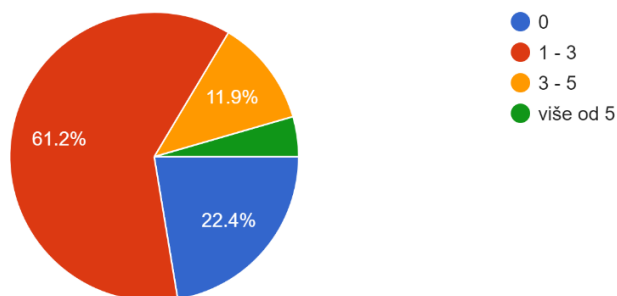
Slika 2. Dobna raspodjela ispitanika

Najviše ispitanika studira na jednopredmetnom studiju informacijskih znanosti ili studira dvopredmetno s informacijskim znanostima kao jednom od studijskih grupa. Ispitanika koji studiraju informacijske znanosti kao barem jednu od studijskih grupa na preddiplomskoj ili diplomskoj razini bilo je 59 (88.1%), dok je ispitanika s drugih studijskih grupa bilo 8 (11.9%).

Na pitanje o tome koliko knjiga pročita mjesečno, 41 ispitanik (61.2%) odgovorio je kako pročita 1 do 3 knjige u tom vremenskom rasponu, 15 ispitanika (22.4%) odgovorilo je kako ne pročitaju niti jednu knjigu, 8 ispitanika (11.9%) odgovorilo je kako pročitaju 3 do 5 knjiga, a 3

ispitanika odgovorilo je kako pročitaju više od 5 knjiga mjesečno. Ti se rezultati mogu vidjeti na Slici 3.

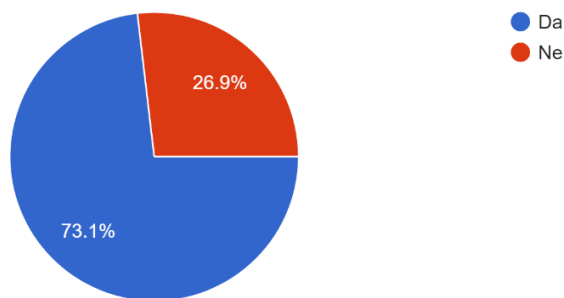
Koliko u prosjeku knjiga pročitate mjesečno?
67 responses

Slika 3. Prosječan broj pročitanih knjiga mjesečno

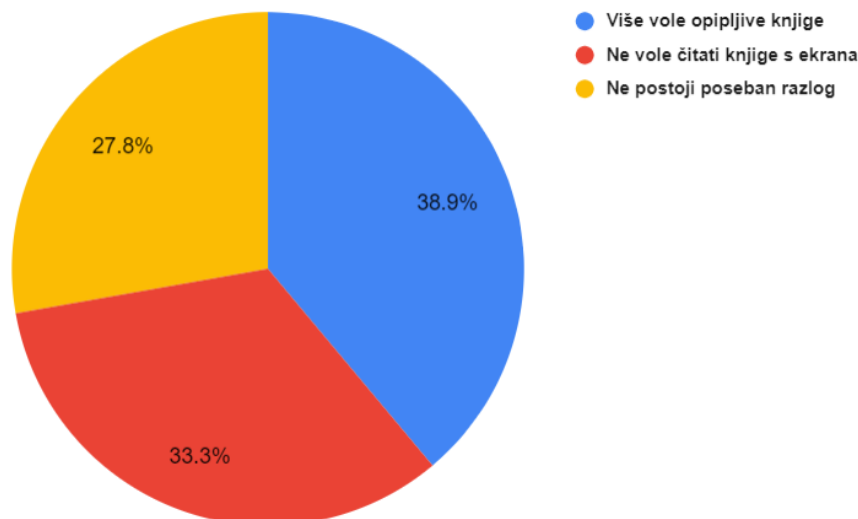
Na pitanje o tome jesu li ikada čitali e-knjige, 49 ispitanika (73.1%) odgovorilo je kako su ih prethodno čitali, dok ih je 18 (26.9%) odgovorilo kako ih nikada nisu čitali, što se može vidjeti na Slici 4.

Jeste li ikada čitali e-knjige?
67 responses

Slika 4. Upoznatost ispitanika s elektroničkim knjigama

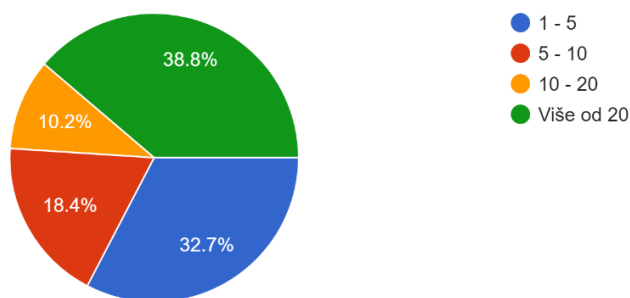
Ispitanici koji su se izjasnili kako nikada nisu čitali e-knjige potaknuti su da obrazlože razloge za to ako oni postoje. Navedene razloge moguće je podijeliti u tri skupine. Od 18 ispitanika koji nikada nisu čitali elektroničke knjige, njih 7 (38.9%) odgovorilo je kako su im knjige u opipljivom obliku draže od elektroničkih, njih 6 (33.3%) odgovorilo je kako ne vole čitati knjige s ekrana i tiskane knjige im služe kao odmor od elektroničkih uređaja, a njih 5 (27.8%) nije dalo poseban razlog. Ti su podaci vidljivi na Slici 5.

Slika 5. Razlozi zašto ispitanici ne čitaju elektroničke knjige

Ispitanici koji su odgovorili kako su prethodno čitali e-knjige bili su usmjereni na drugu skupinu pitanja. Od 49 ispitanika koji su prethodno čitali e-knjige, 19 (38.8%) ih je pročitao više od 20, njih 16 (32.7%) pročitao ih je između 1 i 5, njih 9 (18.4%) pročitao ih je između 5 i 10, a najmanja skupina od 5 ispitanika (10.2%) pročitala je između 10 i 20 e-knjiga. Slika 6 pokazuje tortni grafikon s tim podacima.

Koliko ste otprilike e-knjiga pročitali?
49 responses

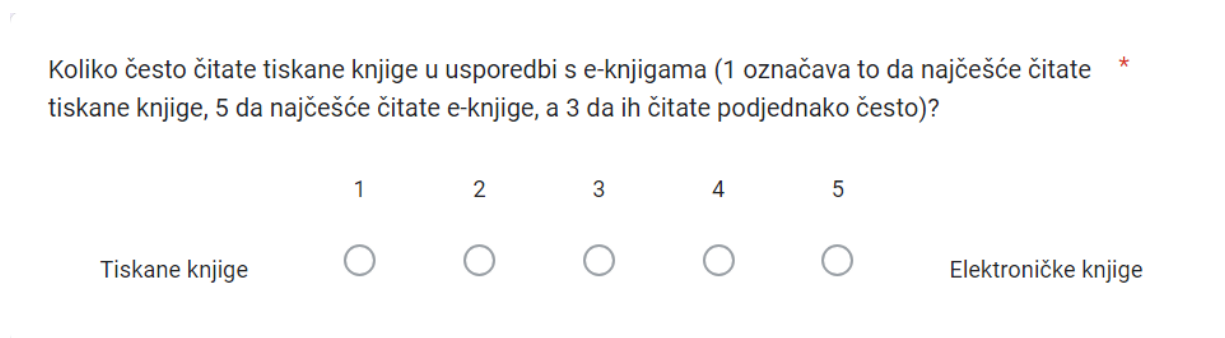

Slika 6. Broj elektroničkih knjiga koje su ispitanici pročitali

Ta je grupa ispitanika nakon toga odgovarala na pitanje o tome koliko često čitaju tiskane knjige u usporedbi s e-knjigama. Ispitanici su na to pitanje odgovarali odabiranjem jednog od brojeva na linearnoj ljestvici vidljivoj na Slici 7.

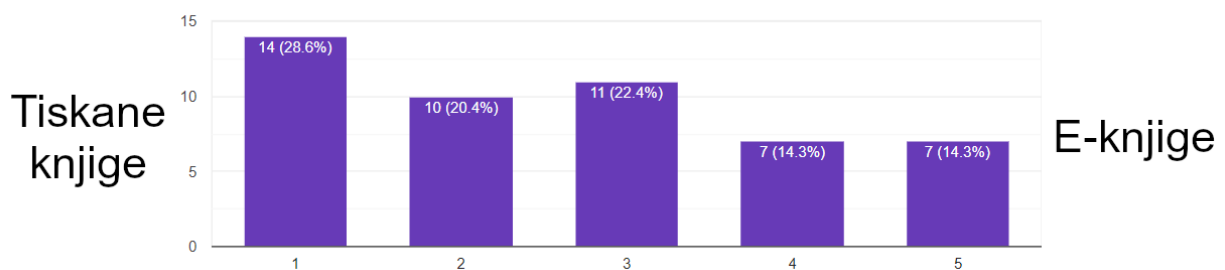
Brojevi od 1 do 5 na ljestvici označavali su koliko ispitanici često čitaju tiskane odnosno e-knjige. Pri tome odabir broja 1 označava da ispitanik značajno češće čita tiskane knjige, odabir

broja 5 da značajno češće čita e-knjige, a odabir broja 3 da ih čita podjednako često. Odabir broja 2 označava kako ispitanik češće čita tiskane knjige, a 4 kako češće čita e-knjige, ali je razlika u učestalosti čitanja tih dviju vrsta knjiga manje naglašena.

Slika 7. Linearna ljestvica korištena u upitniku

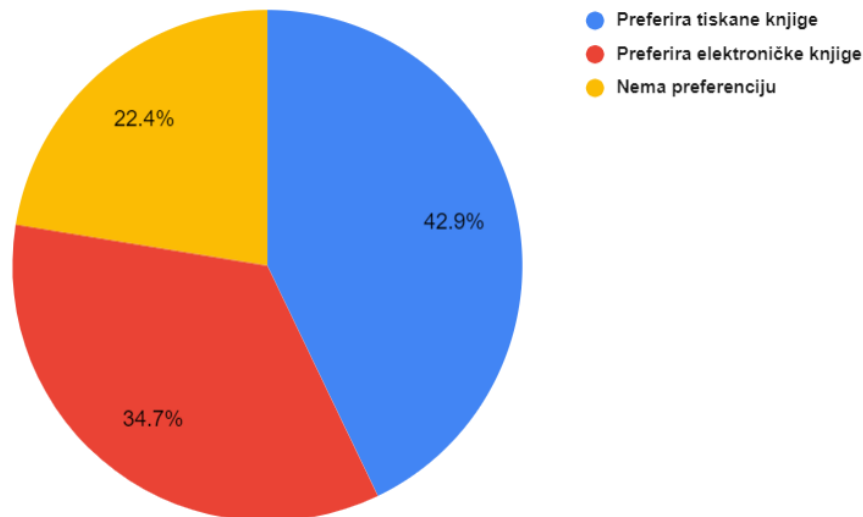
Najveći broj ispitanika, njih 14 (28.6%), odgovorilo je kako značajno češće od e-knjiga čitaju tiskane knjige. Druga najveća skupina ispitanika, njih 11 (22.4%), odgovorila je kako podjednako često čita tiskane i e-knjige, a skupina od 10 ispitanika (20.4%) odgovorila je kako čita tiskane knjige nešto češće od elektroničkih. Sedmero ispitanika (14.3%) odgovorilo je kako čita e-knjige nešto češće od tiskanih, a jednak broj njih odgovorio je kako čitaju e-knjige značajno češće od tiskanih knjiga. Slika 8 grafički prikazuje te podatke.

Slika 8. Učestalost čitanja tiskanih knjiga u usporedbi s čitanjem elektroničkih knjiga

Grupi ispitanika koji su se izjasnili kako su prethodno čitali e-knjige upitani su daju li prednost tiskanim ili elektroničkim knjigama te im je dana sloboda da svojim riječima objasne zašto.

Od 49 ispitanika, 21 (42.9%) je dao prednost tiskanim knjigama, njih 17 (34.7%) dalo je prednost e-knjigama, a njih 11 (22.4%) nisu imali preferenciju ili su smatrali kako i tiskane i e-knjige imaju svoje prednosti i nedostatke. Ti su podaci vidljivi na Slici 9.

Slika 9. Usporedba broja ispitanika koji preferiraju tiskane knjige s brojem onih koji preferiraju elektroničke

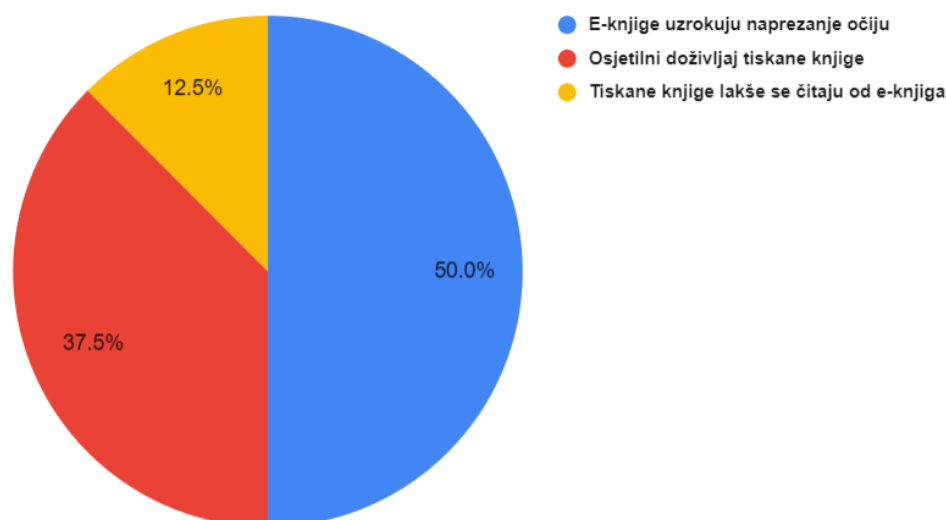
Budući da je veći broj ispitanika naveo više različitih razloga zašto im je jedan od ta dva oblika knjige draži, broj je pojedinih odgovora bio veći od ukupnog broja ispitanika. Ukupno 66 dobivenih odgovora moguće je podijeliti u šest skupina. Prve tri skupine odgovora bile su u korist tiskanih knjiga, iduće dvije bile su u korist elektroničkih knjiga, a zadnja skupina sadrži odgovore ispitanika koji nisu imali preferenciju.

Najčešći razlog zbog kojeg su ispitanici davali prednost tiskanoj knjizi taj je da ona ne uzrokuje naprezanje očiju u mjeri koliko ga uzrokuje čitanje elektroničke knjige. Takva se izjava u odgovorima ispitanika pojavljivala 16 puta (50%). U tim se odgovorima također često spominjalo kako čitanje tiskane knjige može služiti kao odmor od ekrana i tehnologije kojom smo okruženi u svakodnevnom životu.

Osjetilni doživljaj tiskane knjige kao prednost spominjala se 12 puta (37.5%) u odgovorima ispitanika. U tim su se odgovorima često kao prednosti spominjali i miris papira te osjećaj držanja tiskane knjige u rukama.

U odgovorima ispitanika 4 puta (12.5%) se spominjalo kako se tiskane knjige lakše čitaju od elektroničkih. Spominjalo se i jednostavnije rukovanje tiskanim knjigama u usporedbi s elektroničkim knjigama, veća razina koncentracije pri čitanju i čitanje neovisno o trajanju baterije.

Slika 10. pokazuje odnos između skupina odgovora koje daju prednost tiskanim knjigama nad elektroničkim knjigama.

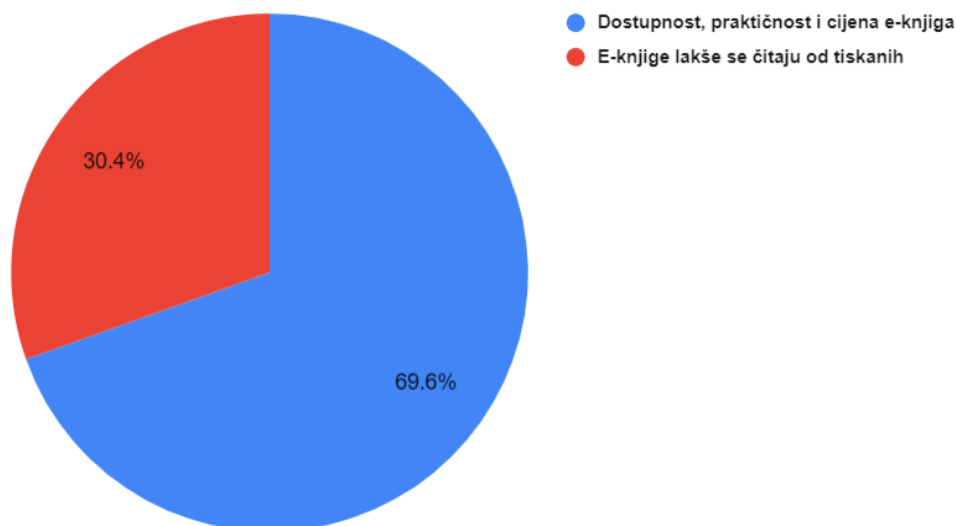
Slika 10. Odgovori koji idu u korist tiskanim knjigama

Ispitanici su 16 (69.6%) puta spomenuli kako stavljaju elektroničke knjige ispred tiskanih zbog njihove dostupnosti, praktičnosti i cijene. Često se spominjalo i to kako je putem Interneta moguće brzo i jednostavno doći do većeg broja knjiga nego u knjižnicama te kako je mnoge e-knjige moguće nabaviti jeftinije nego tiskane, a velik broj njih su i besplatne.

U odgovorima ispitanika 7 puta (30.4%) se spominjalo to kako se e-knjige lakše čitaju od tiskanih. Ti se odgovori odnose na jednostavniju prenosivost e-knjiga te podesivost iskustva čitatelja (promjena veličine slova, fonta i sličnih postavki) koje čini čitanje ugodnijim.

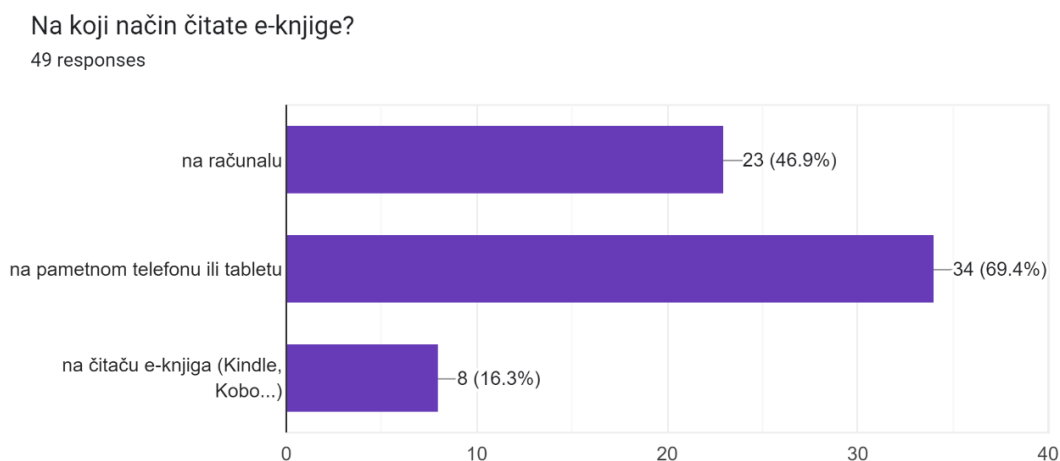
Preostalih 11 odgovora ne izražavaju preferenciju ili smatraju kako i tiskane i elektroničke knjige imaju svoje prednosti i nedostatke.

Slika 11. pokazuje odnos između skupina odgovora koji daju prednost elektroničkim knjigama nad tiskanim knjigama.

Slika 11. Odgovori koji idu u korist elektroničkim knjigama

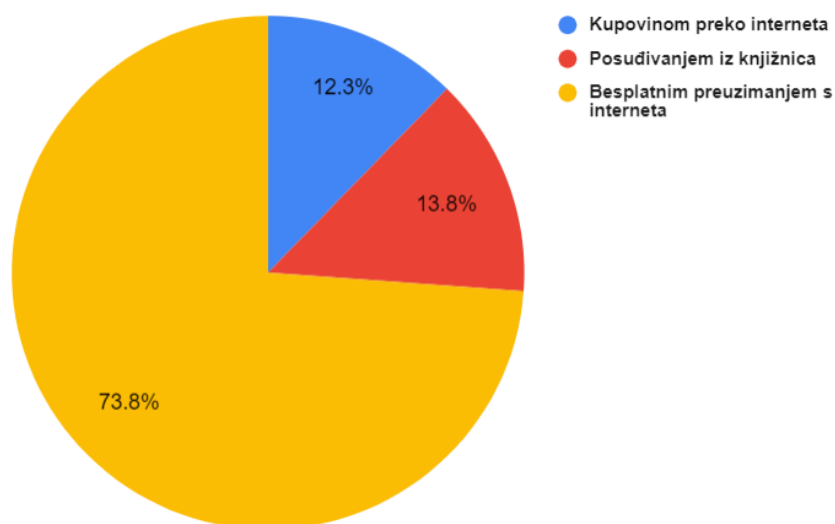
Nakon toga, grupi od 49 čitača e-knjiga postavljeno je pitanje o tome na koji način čitaju te, s tim da je omogućen odabir više od jednog odgovora. 34 ispitanika (69.4%) izjasnilo se kako e-knjige čitaju na pametnom telefonu ili tabletu, 23 ispitanika (46.9%) odabralo je kako ih čitaju na računalu, a 8 ispitanika (16.3%) odabralo je kako ih čitaju na čitaču e-knjiga. Grafički prikaz tih podataka predstavljen je na Slici 12.

Slika 12. Načini čitanja elektroničkih knjiga među ispitanicima

Posljednje pitanje u drugoj skupini odnosilo se na to kako koji ispitanici nabavljaju elektroničke knjige. U ovom je pitanju također bio omogućen odabir više od jednog odgovora. Dok je 48 ispitanika (73.8%) odabralo kako e-knjige nabavljaju besplatnim preuzimanjem s interneta, bilo to iz legalnih ili manje legalnih izvora, 9 ispitanika (13.8%) odabralo je kako e-

knjige posuđuju iz knjižnica, a 8 ispitanika (12.3%) kako ih kupuju putem interneta. Na Slici 13 vidljiv je odnos tih odabira.

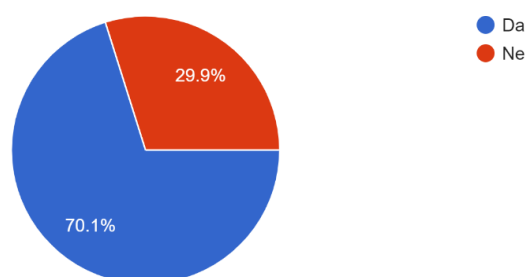

Slika 13. Načini nabavljanja elektroničkih knjiga među ispitanicima

Na pitanja iz treće skupine odgovaralo je svih 67 ispitanika, bez obzira na to jesu li prethodno čitali e-knjige ili nisu. Ta se skupina pitanja odnosila na posudbu e-knjiga u knjižnicama.

Na prvo pitanje o tome jesu li ispitanici svjesni postojanja usluga posudbe e-knjiga u hrvatskim knjižnicama, 47 ispitanika (70.1%) odgovorilo je kako su upoznati s tim uslugama, dok je 20 ispitanika (29.9%) odgovorilo kako nisu upoznati. Slika 14. pokazuje te podatke.

Jeste li svjesni toga da mnoge hrvatske knjižnice (npr. Knjižnice grada Zagreba) nude uslugu posudbe e-knjiga?
67 responses

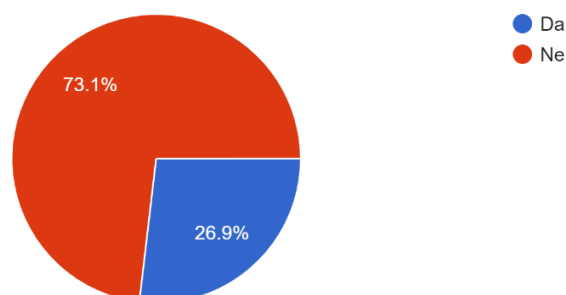
Slika

14. Upoznatost ispitanika s uslugama posudbe elektroničkih knjiga u hrvatskim knjižnicama

Na Slici 15 uočljivo je kako većina ispitanika, njih 49 (73.1%), usluge posudbe elektroničkih knjiga nikad nije koristilo, dok ih je 18 (26.9%) takve usluge koristilo barem jednom.

Jeste li ikad koristili tu uslugu?

67 responses

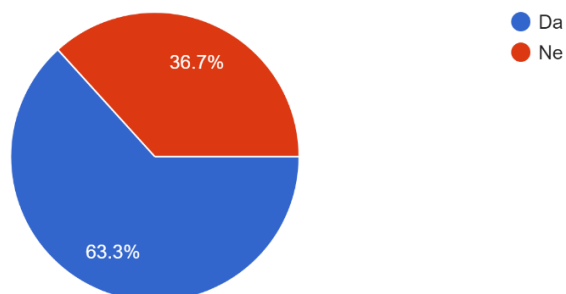

Slika 15. Korištenje usluga posudbe elektroničkih knjiga među ispitanicima

Među 49 ispitanika koji nikad nisu koristili uslugu posuđivanja e-knjiga, 31 (63.3%) je odgovorio kako je zainteresiran za korištenje takve usluge, dok ih je 18 (36.7%) odgovorilo kako nisu zainteresirani. Ti se podaci mogu vidjeti na Slici 16. Nakon tog pitanja ovoj skupini ispitanika anketa završava.

Jeste li zainteresirani za korištenje takve usluge?

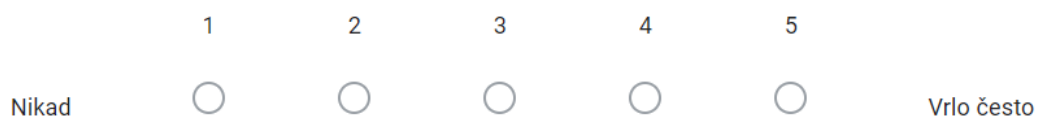
49 responses

Slika 16. Interes ispitanika za korištenje usluga posudbe elektroničkih knjiga

18 ispitanika koji su prethodno koristili uslugu posudbe e-knjiga preusmjereni su na pitanje o tome koliko je često koriste. To je pitanje predstavljeno u obliku linearne ljestvice s brojevima od 1 do 5, pri čemu odabir broja 1 označava kako ispitanik nikad nije koristio uslugu posudbe e-knjiga, dok odabir broja 5 označava kako je koristi vrlo često. Linearna ljestvica korištena u tom pitanju može se vidjeti na Slici 17.

Koliko često koristite tu uslugu? *

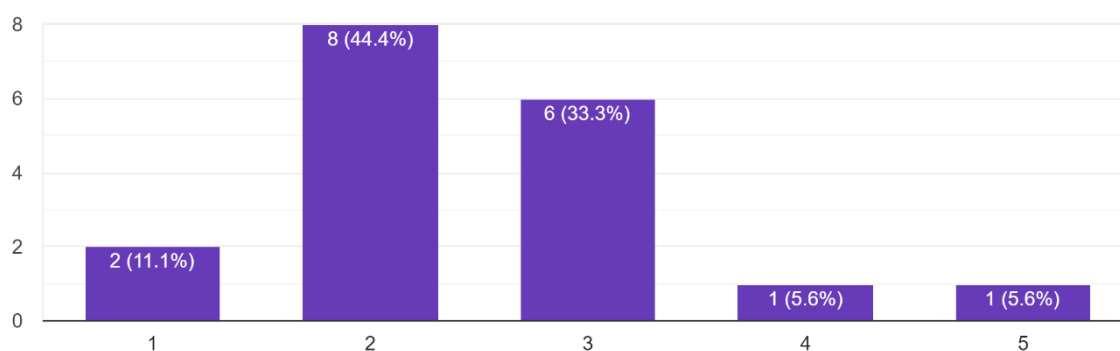

Slika 17. Linearna ljestvica korištena u upitniku

Na to je pitanje samo jedan ispitanik odabrao broj 5 i samo su dva odabrala broj 1. 8 ispitanika (44.4%) odabralo je broj 2, što bi značilo kako rijetko posuđuju elektroničke knjige, dok je njih 6 (33.3%) odabralo broj 3, što znači da ih posuđuju s vremena na vrijeme. Ti su podaci prikazani na Slici 18.

Koliko često koristite tu uslugu?

18 responses

Slika 18. Učestalost korištenja usluge posudbe elektroničkih knjiga

Na kraju ankete svih 18 ispitanika koji su prethodno koristili usluge posudbe e-knjiga složili su se s izjavom kako je takva usluga korisna i nisu imali primjedbe na nju.

4.4. Rasprava i zaključci istraživanja

Iz rezultata upitnika vidljivo je kako nezanemariv broj ispitanika čita elektroničke knjige i upoznat je s uslugama njihove posudbe u knjižnicama. Međutim, vrlo je mali broj ispitanika te usluge koristio, a neznatan ih broj ispitanika koristi redovito.

U skladu s očekivanjima, tiskana knjiga većini je ispitanika na prvom mjestu, ali zanimljivo je primijetiti kako i ispitanici koji čitaju e-knjige i oni koji ih nikad nisu čitali imaju vrlo slične razloge zbog kojih preferiraju tiskane knjige. Prema njihovom mišljenju, glavni nedostatak e-

knjiga taj je da umaraju oči i produljuju vrijeme provedeno pred ekranima, dok je glavna prednost tiskanih knjiga osjetilni doživljaj kojeg pružaju.

Naglasak na tome kako se čitanjem e-knjiga naprežu oči mogao bi ukazivati na to da ispitanici nisu upoznati s tehnologijom elektroničke tinte i često uspješnim nastojanjima proizvođača čitača elektroničkih knjiga da učine čitanje na njihovim uređajima što ugodnijim za oko i bližim iskustvu čitanja tiskane knjige. Tu mogućnost potvrđuje i činjenica kako prema rezultatima upitnika vrlo mali broj ispitanika koristi čitač e-knjiga i elektroničke knjige čita na zaslonima mobilnih telefona ili računala.

S druge strane, značajan broj ispitanika stavlja e-knjige ispred tiskanih, najčešće zbog njihove dostupnosti, praktičnosti i niske cijene. Budući da je na internetu dostupan gotovo neograničen broj besplatnih elektroničkih knjiga, vrlo mali broj ispitanika ih posuđuje iz knjižnica ili kupuje.

Broj ispitanika koji su upoznati s činjenicom da je u hrvatskim knjižnicama moguće posuditi elektroničke knjige pokazao se većim nego što je to bilo očekivano. Ipak, skoro 30% ispitanika nikad nije čulo za takve usluge, što je također značajan broj. Također je značajno kako većina ispitanika koji su upoznati s uslugom posudbe e-knjiga tu uslugu nije koristila, a među onima koji su tu uslugu koristili, većina je koristi vrlo rijetko. Nijedan ispitanik nije imao primjedbu na usluge posuđivanja elektroničkih knjiga, što bi s obzirom na to da su rijetko korištene moglo upućivati na nezainteresiranost za takve usluge.

Na temelju rezultata ovog istraživanja moguće je predložiti nekoliko načina na koje bi se u knjižnicama mogao poboljšati položaj elektroničkih knjiga i usluge njihove posudbe. Kako bi se javnost bolje upoznalo s čitačima e-knjiga i njihovim prednostima, veći broj knjižnica bi mogao pokušati nabaviti takve čitače, češće ih predstavljati ili uspostaviti sustav njihove posudbe.

Prema rezultatima ovog istraživanja jedna od najvećih prednosti e-knjiga njihova je dostupnost. Kako bi povećale interes za posudbu e-knjiga i kako bi se mogle natjecati s velikim brojem takvih knjiga dostupnih na Internetu, knjižnice bi se mogle informirati o trendovima i proširiti svoje zbirke u skladu s njima.

Također, bilo bi poželjno da knjižnice više ističu svoje usluge posuđivanja e-knjiga. Trenutna vidljivost takvih usluga u hrvatskim knjižnicama bit će proučena u idućem poglavlju ovoga rada.

5. Istraživanje prisutnosti i položaja elektroničkih knjiga u hrvatskim knjižnicama

Iako do unazad nekoliko godina u hrvatskim knjižnicama usluga posudbe elektroničkih knjiga nije postojala (Sudarević, 2018), situacija se počinje mijenjati pojavom aplikacija iBiblos i ZaKi Book (Lukačić, 2021). Nakon što je aplikacija ZaKi Book postala dostupna članovima Knjižnica grada Zagreba krajem svibnja 2019. godine, u narednim su je godinama i mnoge druge knjižnice počele uvoditi, npr. Gradska knjižnica Slavonski Brod (Grad Slavonski Brod, 2020), Gradska knjižnica Požega i Gradska knjižnica Marka Marulića Split (Barbarić, 2020a).

Popularizaciji e-knjiga u Hrvatskoj pridonijela je i situacija u kojoj su se našle knjižnice i njihovi korisnici tijekom pandemije virusa COVID-19. Od ožujka 2020. godine kao dio mjera za sprječavanje širenja koronavirusa knjižnice diljem Hrvatske zatvorile su se za svoje članove. Zbog toga su Knjižnice grada Zagreba počele stavljati naglasak na nabavu i promidžbu e-knjiga. Zabilježen je nagli rast posudbe e-knjiga među članovima tih knjižnica (Butković, 2020), a u istom su mjesecu i mnoge druge knjižnice diljem Hrvatske počele uvoditi uslugu posudbe takvih knjiga (Barbarić, 2020a). U tom je periodu i projekt Besplatne elektroničke knjige doživio utrostručenje broja korisnika i udvostručenje broja čitanih knjiga u odnosu na ožujak 2019. godine (Barbarić, 2020b).

Istraživanje predstavljeno u ovom dijelu rada odražava stanje proučavanih knjižnica i njihovih mrežnih mjesta kakvo je bilo 14. kolovoza 2024. godine.

5.1. Svrha istraživanja i pretpostavke

Svrha ovog istraživanja bila je dobiti dojam o rasprostranjenosti, položaju i kvaliteti usluga posudbe elektroničkih knjiga u narodnim knjižnicama Republike Hrvatske.

Prije početka istraživanja postavljene su tri pretpostavke:

1. Malen broj hrvatskih knjižnica nudi posudbu elektroničkih knjiga
2. Ponuda elektroničkih knjiga za posudbu nije velika
3. Usluge posudbe elektroničkih knjiga manje su razvijene nego u ostatku svijeta
4. Većina knjižnica nema jasno naznačeno kako nude posudbu e-knjiga

5.2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno proučavanjem mrežnih mjesta i kataloga odabranih trideset narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Kako bi uzorak proučavanih knjižnica što vjernije predstavljao stanje u Hrvatskoj općenito, odabrane su narodne knjižnice trideset najvećih hrvatskih gradova prema posljednjem popisu stanovništva provedenom 2021. godine (Državni zavod za statistiku, 2021).

Istražene su sljedeće narodne knjižnice: Gradska knjižnica Zagreb, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Gradska knjižnica Rijeka, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, Gradska knjižnica Zadar, Gradska knjižnica Velika Gorica, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Gradska knjižnica Slavonski Brod, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac, Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović" Varaždin, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić" Šibenik, Narodna knjižnica Grad, Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak, Gradska knjižnica Kaštela, Gradska knjižnica Samobor, Narodna knjižnica "Petar Preradović" Bjelovar, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, Knjižnica "Nikola Zrinski" Čakovec, Gradska knjižnica Solin, Gradska knjižnica "Ante Kovačić" Zaprješić, Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo, Gradska knjižnica Sinj, Gradska knjižnica Vukovar, Gradska knjižnica Požega, Gradska knjižnica i čitaonica Petrinja, Knjižnica i čitaonica Kutina, Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica, Gradska knjižnica "Franjo Marković" Križevci i Knjižnica Mihaela Šiloboda Sveta Nedjelja.

Proučavanjem mrežnih mjesta odabranih knjižnica utvrđivalo se koje od njih pružaju uslugu posudbe e-knjiga, a koje ne, kojim se sustavom za posudbu služe ako podržavaju tu uslugu te koliko e-knjiga imaju u ponudi. Osim toga, proučavalo se koliko je na mrežnim mjestima knjižnica jasno naznačeno kako nude uslugu posudbe e-knjiga.

U istraživanju se usluga posudbe e-knjiga razlikuje od usluge pregledavanja zbirki digitaliziranih knjiga, novina, časopisa i sličnih materijala koje neke knjižnice nude, npr. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci (Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, bez dat.). Iako se obje vrste usluga odnose na digitalizirane knjige, previše se razlikuju kako bi se izjednačavale.

5.3. Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja predstavljeni su u tablici:

Narodna knjižnica	Posudba e-knjiga	Sustav	Broj knjiga
Gradska knjižnica Zagreb	DA	ZaKi/Readium LCP	2253, 90 zvučnih
Gradska knjižnica Marka Marulića Split	DA	ZaKi/Readium LCP	1407
Gradska knjižnica Rijeka	DA	ZaKi/Readium LCP	1611, 74 zvučnih
Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek	DA	iBIBLOS	nekoliko tisuća
Gradska knjižnica Zadar	NE	/	/
Gradska knjižnica Velika Gorica	DA	ZaKi/Readium LCP	168, 18 zvučnih
Gradska knjižnica i čitaonica Pula	DA	iBIBLOS	nekoliko tisuća
Gradska knjižnica Slavonski Brod	DA	ZaKi/Readium LCP	348
Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac	DA	ZaKi/Readium LCP	403, 35 zvučnih
Gradska knjižnica i čitaonica "Metel Ožegović" Varaždin	NE	/	/
Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić" Šibenik	NE	/	/
Narodna knjižnica Grad	NE	/	/
Narodna knjižnica i čitaonica Vlado Gotovac Sisak	NE	/	/
Gradska knjižnica Kaštela	DA	ZaKi/Readium LCP	300
Gradska knjižnica Samobor	DA	ZaKi/Readium LCP	695, 23 zvučnih
Narodna knjižnica "Petar Preradović" Bjelovar	NE	/	/
Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci	DA	ZaKi/Readium LCP	181, 22 zvučne
Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica	DA	Metelwin	22
Knjižnica "Nikola Zrinski" Čakovec	NE	/	/
Gradska knjižnica Solin	DA	eknjiga.hr	2825
Gradska knjižnica "Ante Kovačić" Zaprješić	DA	ZaKi/Readium LCP	nije navedeno
Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo	DA	ZaKi/Readium LCP	514
Gradska knjižnica Sinj	NE	/	/
Gradska knjižnica Vukovar	DA	ZaKi/Readium LCP	286
Gradska knjižnica Požega	DA	ZaKi/Readium LCP	550
Gradska knjižnica i čitaonica Petrinja	DA	iBIBLOS	nekoliko tisuća
Knjižnica i čitaonica Kutina	DA	ZaKi/Readium LCP	227
Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica	DA	Metelwin	254
Gradska knjižnica "Franjo Marković" Križevci	NE	/	/
Knjižnica Mihaela Šiloboda Sveta Nedjelja	NE	/	/

Tablica 1. Narodne knjižnice i sustavi za posudbu e-knjiga

20 od 30 proučavanih knjižnica nude posudbu elektroničkih knjiga: Gradska knjižnica Zagreb, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Gradska knjižnica Rijeka, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, Gradska knjižnica Velika Gorica, Gradska knjižnica i čitaonica Pula, Gradska knjižnica Slavonski Brod, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac, Gradska knjižnica Kaštela, Gradska knjižnica Samobor, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica, Gradska knjižnica Solin, Gradska knjižnica "Ante Kovačić" Zaprješić, Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo, Gradska knjižnica Vukovar, Gradska knjižnica Požega, Gradska knjižnica i čitaonica Petrinja, Knjižnica i čitaonica Kutina te Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica.

Od njih 6 nude i posudbu zvučnih elektroničkih knjiga: Gradska knjižnica Zagreb, Gradska knjižnica Rijeka, Gradska knjižnica Velika Gorica, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac, Gradska knjižnica Samobor i Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci.

Od knjižnica proučavanih u istraživanju njih četrnaest ima kataloge u knjižničnom sustavu ZaKi i svojim članovima omogućuje posudbu i čitanje e-knjiga putem nekih od aplikacija koje podržavaju tehnologiju Radium LCP. To su Gradska knjižnica Zagreb, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Gradska knjižnica Rijeka, Gradska knjižnica Velika Gorica, Gradska knjižnica Slavonski Brod, Gradska knjižnica "Ivan Goran Kovačić" Karlovac, Gradska knjižnica Kaštela, Gradska knjižnica Samobor, Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Gradska knjižnica "Ante Kovačić" Zapresić, Gradska knjižnica i čitaonica Đakovo, Gradska knjižnica Vukovar, Gradska knjižnica Požega i Knjižnica i čitaonica Kutina.

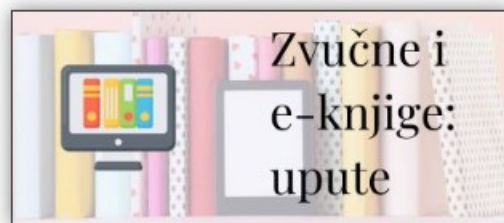
Tri knjižnice uslugu posudbe e-knjiga nude putem sustava iBIBLOS: Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek, Gradska knjižnica i čitaonica Pula i Gradska knjižnica i čitaonica Petrinja.

Dvije knjižnice tu uslugu nude putem sustava Metelwin: Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" Koprivnica i Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica.

Gradska knjižnica Solin jedina posudbu e-knjiga svojim članovima nudi putem aplikacije eknjiga.hr, a Gradska knjižnica i čitaonica Pula jedina svojim korisnicima nudi pristup sustavu La Biblioteca digitale Italiana in Istria uz pristup sustavu iBIBLOS.

Načini na koje knjižnice na naslovnoj stranici svojih mrežnih mjesta ističu i promiču uslugu posudbe e-knjiga mogu se podijeliti u tri kategorije od najprimjetljivijeg do najmanje primjetljivog:

1. Primjetljivi gumb s vizualom na naslovnoj stranici. Primjer se može vidjeti na Slici 19.

Slika 19. Sa stranice Gradske knjižnice Velika gorica

2. Usluga je spomenuta na stranici, ali bez vizualnog elementa. Primjer se može vidjeti na Slici 20.

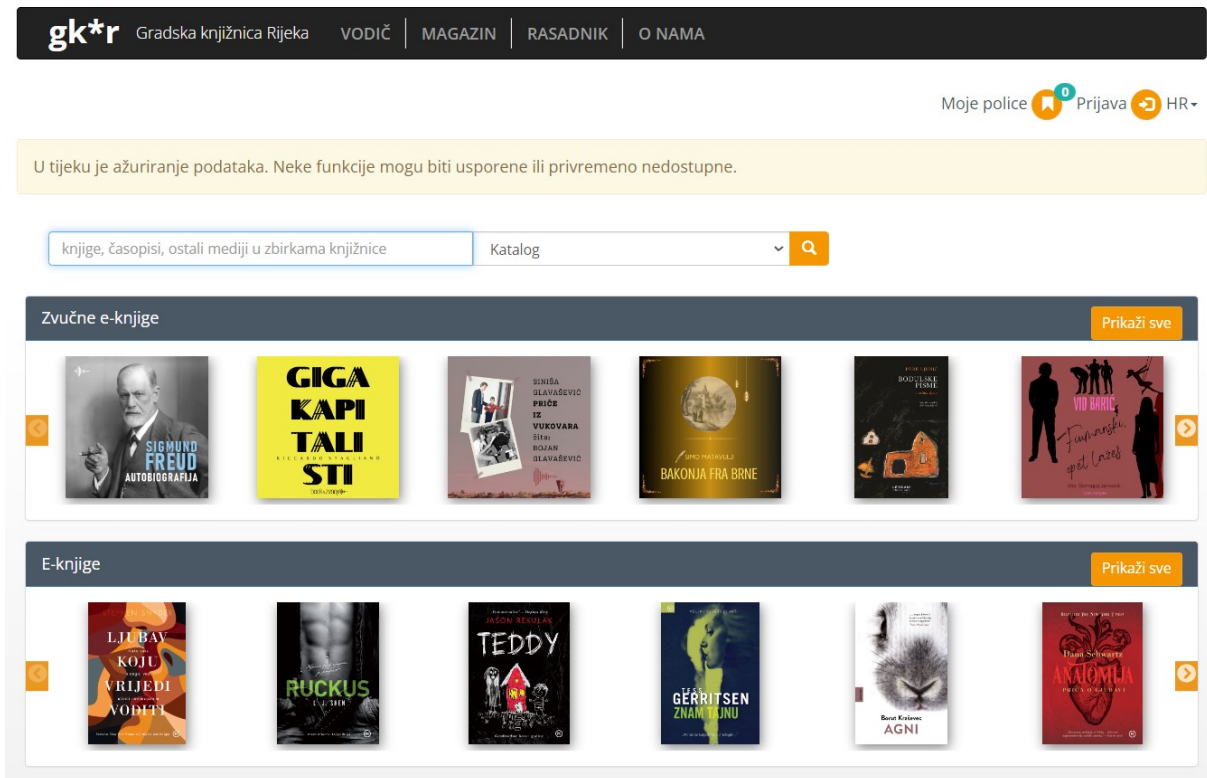
Slika 20. Sa stranice Knjižnice i čitaonice Kutina

3. Usluga se spominje unutar glavnog izbornika, ali nije vidljiva na prvi pogled nego ju je potrebno tražiti. Primjer se može vidjeti na slici 21.

Slika 21. Sa stranice Gradske knjižnice Požega

Sve knjižnice koje imaju katalog u knjižničnom sustavu ZaKi i nude uslugu posudbe e-knjiga u svojim katalogzima na vrhu stranice imaju istaknutu ponudu e-knjige i/ili zvučne e-knjige. Na Slici 22. može se vidjeti primjer takvog kataloga.

Slika 22. Primjer kataloga u sustavu ZaKi (Gradska knjižnica Rijeka)

Među dvadeset proučavanih knjižnica koje nude posudbu e-knjiga, njih sedam tu je uslugu na svojoj mrežnoj stranici naglasilo primjetljivim gumbom ili ikonom, tri knjižnice su tu uslugu naglasile na naslovnoj stranici, ali bez vizuala, a pet je knjižnica tu uslugu spomenulo samo unutar glavnog izbornika na mjestu koje nije dobro vidljivo. Još pet knjižnica koje nude uslugu posudbe e-knjiga tu činjenicu nisu uopće naglasili na svojim mrežnim stranicama.

5.4. Rasprava i zaključci istraživanja

Suprotno od pretpostavke, 20 od 30, odnosno dvije trećine knjižnica proučavanih u istraživanju nude uslugu posudbe elektroničkih knjiga. Također se može primijetiti kako prisutnost usluge posudbe e-knjiga u nekoj knjižnici ne ovisi o veličini grada u kojem se ta knjižnica nalazi.

Među prvih 15 knjižnica njih 10 nudi uslugu posudbe e-knjiga, a među zadnjih 15 ih jednako toliko nudi tu uslugu.

Broj e-knjiga dostupnih za posudbu razlikuje se od knjižnice do knjižnice, ali većina knjižnica ipak nudi iznad 200 e-knjiga za posudbu, što nije zanemariv broj. Osim toga, od 20 knjižnica koje nude posudbu e-knjiga njih 6, odnosno skoro jedna trećina, nudi i zvučne e-knjige. Ta činjenica, zajedno sa činjenicom kako većina knjižnica podržava moderni standard Readium LCP, pokazuje kako određen broj knjižnica koje su bile proučavane pokušavaju biti u tijeku sa suvremenim tehnologijama.

Što se tiče vidljivosti usluga posudbe e-knjiga na mrežnim stranicama proučavanih knjižnica, većina knjižnica te usluge pokušava učiniti vidljivima, suprotno od pretpostavke kako u većini ne ističu takve usluge. Međutim, samo malo više od trećine te usluge stavlja u prvi plan. Sličan broj knjižnica te usluge ne ističe pretjerano, a čak ih pet te usluge uopće nema istaknuto na svojim mrežnim stranicama. Pozitivna je činjenica kako knjižnice s katalogom u sustavu ZaKi, ako nude posudbu e-knjiga, tu uslugu imaju vrlo jasno istaknuto u sučelju mrežnog kataloga. Nažalost, katalogi drugih proučavanih knjižnica uopće ne ističu posudbu e-knjiga, a tu je i činjenica kako se neće svi korisnici služiti e-katalogom, pa neće tamo moći vidjeti informacije o tome. Može se zaključiti kako, iako se mnoge knjižnice trude isticati usluge posudbe e-knjiga, i dalje postoji prostor za poboljšanje.

6. Zaključak

Elektronička knjiga u Republici Hrvatskoj počinje se pojavljivati od 90-ih godina prošloga stoljeća i nakladnici u to vrijeme nisu zazirali od prihvaćanja novih tehnologija. Pojavljivali su se brojni nakladnici zainteresirani za izdavanjem e-knjiga na optičkim medijima, a s popularizacijom Interneta počeli su se pokretati projekti poput „Besplatne elektroničke knjige“ i eLektire koji se i danas razvijaju i rastu. Iako su u prošlosti postojale i razne hrvatske trgovine e-knjigama poput TookBooka, Vip eKnjižare i Planeta9, danas je to tržište poprilično siromašno. Međutim, brojne su hrvatske knjižnice prigrlile uslugu posudbe elektroničkih knjiga, čija je popularnost porasla tijekom 2020. godine uoči pandemije COVID-19.

Problem predstavlja to što prema istraživanju provedenom u ovome radu zainteresiranost za posudbu e-knjiga među mladima nije velika. Iako je velik broj mladih svjestan postojanja usluge posudbe e-knjiga u hrvatskim knjižnicama i velik broj ih čita takve knjige, vrlo mali broj ih posuđuje. Razlog tome mogla bi biti dostupnost i lakoća nabavljanja takvih knjiga na Internetu te nezainteresiranost za njihovo čitanje zbog prevladavajućeg mišljenja kako čitanje e-knjiga umara oči.

Prema rezultatima drugog istraživanja provedenog u ovome radu, posudba e-knjiga prisutna je u velikom broju narodnih hrvatskih knjižnica. Ona se uglavnom provodi preko platformi iBIBLOS i ZaKi, a ponuda knjiga na posudbu u većini slučajeva nije siromašna, s tim da su neke knjižnice počele nuditi i zvučne e-knjige. Mnoge knjižnice su također spremne usvojiti nove tehnologije, poput zvučnih e-knjiga i tehnologije zaštite e-knjiga Radium LCP. Što se tiče promidžbe usluge posudbe e-knjiga na svojim mrežnim stranicama, mnoge knjižnice tu uslugu čine vidljivom, ali i dalje postoji prostor za poboljšanje.

7. Literatura

1. Atwell, A. (2024). e-book. U *Encyclopedia Britannica*. Preuzeto 08. 08. 2024. s <https://www.britannica.com/technology/e-book>
2. American Libraries. (2003). Cleveland PL Debuts New E-Book Loan Program. *News Fronts: USA and International*, 34(2), 22. Preuzeto sa: <https://www.jstor.org/stable/25648612?seq=10>
3. Barbarić, T. (2019) *Čitali biste, ali nemate vremena? Uz njihovu aplikaciju više nema takvih izgovora*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/citali-biste-ali-nemate-vremena-uz-njihovu-aplikaciju-vise-nema-takvih-izgovora-20191117/>
4. Barbarić, T. (2020a). *Knjižnice su diljem zemlje zbog pandemije morale zatvoriti svoja vrata i preseliti se online. Provjerite kako funkcioniraju*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/knjiznice-diljem-zemlje-zbog-korone-su-morale-zatvoriti-svoja-vrata-provjerite-kako-funkcioniraju-online-20200409/>
5. Barbarić, T. (2020b). *Projektu Besplatne elektroničke knjige broj korisnika u ožujku se utrostručio*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/projektu-besplatne-elektronicke-knjige-broj-korisnika-u-ozujku-se-utrostrucio-20200402/>
6. Beletrina. (bez dat.) *O nas*. preuzeto 15. 08. 2024. s <https://beletrina.si/beletrinini-projekti/biblos>
7. Breeding, M. (2017). The Complicated Story of Ebooks in Libraries. *Computers in Libraries*, 37(5), 16-18. Preuzeto s <https://librarytechnology.org/document/23093>
8. Bulaja naklada. (bez dat. a). *Klasici hrvatske književnosti na CD-ROM-u*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://bulaja.hr/klasici/klasici.htm>
9. Bulaja naklada. (bez dat. b). *O nama*. Preuzeto 12. 08. 2024. s <https://bulaja.hr/klasici/klasici.htm>
10. Butković, I. (2020). *Nakon zatvaranja zagrebačkih knjižnica, posudba e-knjiga se udvostručila, a najviše se čitaju ljubici i krimići*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.tportal.hr/kultura/clanak/nakon-zatvaranja-zagrebackih-knjiznica-posudba-e-knjiga-se-udvostrucila-a-najvise-se-citaju-ljubici-i-krimici-20200408/>

11. Derk, D. (2013, Studeni 28). Hrvatska konačno dobila i elektroničku knjižnicu. *Večernji list*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.vecernji.hr/kultura/hrvatska-konacno-dobila-i-elektronicku-knjiznicu-905545>
12. Društvo za promicanje književnosti na novim medijima [DPKM]. (bez dat. a). *BEK*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://elektronickeknjige.com/bek/>
13. Društvo za promicanje književnosti na novim medijima [DPKM]. (bez dat. b). *Roki raketa*. Preuzeto 12. 08. 2024. s <https://elektronickeknjige.com/biblioteke/online/roki-raketa/>
14. Dvostruka duga. (bez dat.). *Kako čitati*. Preuzeto 13. 08. 2024. s https://web.archive.org/web/20140901070611/http://elibrika.com/content/how_to_read
15. Državni zavod za statistiku. (2021). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. - najveći gradovi, općine i naselja*. Preuzeto s: <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>
16. EDRLab. (bez dat.). *Radium LCP*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.edrlab.org/raadium-lcp/>
17. eknjiga.hr. (bez dat. a). *About us*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://eknjiga.hr/staticcms/aboutus>
18. eknjiga.hr. (bez dat. b). *Katalog*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://eknjiga.hr/catalog>
19. Google. (bez dat.). *About Google Books*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://www.google.com/googlebooks/about/>
20. Gračanin, M. (2021a). *TookBook - elektronička knjižnica s knjigama na hrvatskom jeziku*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.bug.hr/appdana/tookbook-elektronicka-knjiznica-s-knjigama-na-hrvatskom-jeziku-18700>
21. Gračanin, M. (2021b). *ZaKi Book - službena aplikacija gradskih knjižnica za posudbu e-knjiga*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.bug.hr/appdana/zaki-book-sluzbena-aplikacija-gradskih-knjiznica-za-posudbu-e-knjiga-23542>
22. Grad Slavonski Brod. (2020). *U Gradskoj knjižnici Slavonski Brod omogućena posudba e-knjige*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.slavonski-brod.hr/covid19/10411-u-gradskoj-knjiznici-slavonski-brod-omogucena-posudba-e-knjige>
23. Gradska knjižnica Poreč. (bez dat.). *E-čitač knjiga*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.knjiznicaporec.hr/e-usluge/e-citac-knjiga/>

24. Gradska knjižnica Rijeka. (2024). *Posudba zvučnih e-knjiga u Gradskoj knjižnici Rijeka*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://gkr.hr/info-gkr/posudba-zvucnih-e-knjiga-u-gradskoj-knjiznici-rijeka--a-4871>
25. Gradska knjižnica Solin. (bez dat.). *Nova usluga: posudba e-knjige*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.knjiznicasolin.hr/novosti/nova-usluga-posudba-e-knjige/>
26. Gradska knjižnica i čitaonica Pula. (bez dat.). *Posudba e-knjiga*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.gkc-pula.hr/hr/digitalno/posudba-e-knjiga/>
27. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci. (bez dat.).
28. Hart, M. (1992). *The History and Philosophy of Project Gutenberg*. Preuzeto 15. 08. 2024. s https://www.gutenberg.org/about/background/history_and_philosophy.html
29. HathiTrust. (bez dat. a). *About the Collection*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.hathitrust.org/the-collection/>
30. HathiTrust. (bez dat. b). *Our Mission & History*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.hathitrust.org/about/mission-history/>
31. Horizons Unlimited (bez dat.). *Technical Requirements*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://www.medialibrary.it/pagine/pagina.aspx?id=39&PortalId=1>
32. Hrvatski Telekom. (2011). *Planet9 – elektroničke knjige dostupne apsolutno svima*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.t.ht.hr/press-centar/objave-za-medije/1419/Planet9-elektronicke-knjige-dostupne-apsolutno-svima.html>
33. iBiblos. (bez dat. a). *Knjižnice*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.ibiblos.com/knjiznice>
34. iBiblos. (bez dat. b). *O iBiblosu*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.ibiblos.com/o-ibiblosu>
35. iBiblos. (bez dat. c). *Vodič*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.ibiblos.com/kako-deluje>
36. Impero present. (bez dat. a). *Digitalne knjige*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.digitalne-knjige.com/digitalneknjige.php>
37. Impero present. (bez dat. b). *Izrada knjiga*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.digitalne-knjige.com/izrada.php>
38. Impero present. (bez dat. c). *Naslovna stranica*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.digitalne-knjige.com/naslovna.php>

39. Impero present. (bez dat. d). *Svrha i ciljevi projekta*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.digitalne-knjige.com/svrhprojekta.php>
40. Impero present. (bez dat. e). *Što mediji govore o projektu digitalne-knjige.com*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.digitalne-knjige.com/mediji.php>
41. Internet Archive. (bez dat. a). *About the Internet Archive*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://archive.org/about/>
42. Internet Archive (bez dat. b). *About Open Library*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://openlibrary.org/help/faq/about>
43. Internet Archive. (bez dat. c). *About Us*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://openlibrary.org/about>
44. Internet Archive (bez dat. d). *Reading Books on Open Library*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://openlibrary.org/help/faq/reading>
45. Ivezić, B. (2015a). *HT gasi Planet9, propao dobavljač*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.poslovnih.hr/tehnologija/ht-gasi-planet9-propao-dobavljac-297728>
46. Ivezić, B. (2015b). *TookBook profitirao na izlasku HT-a i Vipneta iz e-knjiga*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.poslovnih.hr/tehnologija/tookbook-profitirao-na-izlasku-ht-a-i-vipneta-iz-e-knjiga-297841>
47. Knjižnice grada Zagreba. (bez dat. a). *ZaKi Book Readium*. Preuzeto 11. 08. 2024. s https://katalog.kgz.hr/pages/zaki_book_readium
48. Knjižnice grada Zagreba. (bez dat. b). *Upute za dodavanje ZaKi Book kataloga u aplikaciji Thorium Reader*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://katalog.kgz.hr/pages/opdsthorium>
49. Knjižnice grada Zagreba. (2019). *Predstavljen ZaKi Book*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.kgz.hr/hr/novosti/predstavljen-zaki-book/53153>
50. Knjižnice grada Zagreba. (2023). *Nova usluga - posudba zvučne e-knjige*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.kgz.hr/hr/novosti/nova-usluga-posudba-zvucne-e-knjige/64640>
51. Knjižnice grada Zagreba. (2024). *Novi model posudbe e-gradje*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://www.kgz.hr/hr/novosti/novi-model-posudbe-e-gradje/66739>
52. Kozina, G. i Cvjetković, M. (2023). Tržište elektroničkih knjiga u Republici Hrvatskoj - pregled snaga, slabosti, prilika i prijetnji s naznakama budućeg razvoja. *Libellarium: časopis*

za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti, 14(1), 3-30. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/446955>

53. Lebert, M. (2009). *A Short History of EBooks*. Toronto, Kanada: Net of French Studies (NEF).

54. Lee, H. (2019). *15 years of Google Books*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://blog.google/products/search/15-years-google-books/>

55. Lenares, D. (2013). eBook Aggregators: A Primer, *Against the Grain*, 25(6), 28-29. Preuzeto s <https://docs.lib.purdue.edu/atg/vol25/iss6/10/>

56. Lončar, M. (2013). Elektronička knjiga i elektronički čitač i kao nova usluga: iskustva i perspektive. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 56(3), 101-126. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/170408>

57. Lukačić, P. (2021). Knjižnice i aplikacije za pametne telefone. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*. 4(2), 383-398. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/391198>

58. Metelgrad. (bez dat. a). *Knjižnice u sustavu Metelwin*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://library.foi.hr/skupni/index.php?B=9999>

59. Metelgrad. (bez dat. b). *METELwin*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://library.foi.hr/metelgrad/index.php?type=main&item=421>

60. Meyer, R. (2015, Studeni 20). After 10 Years, Google Books Is Legal. *The Atlantic*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2015/10/fair-use-transformative-level-google-books/411058/>

61. *Million Book Project*. (bez dat.). u Wikipedia. Preuzeto 11. 08. 2024. s https://en.wikipedia.org/wiki/Million_Book_Project

62. „Najveći izbor e-knjiga na hrvatskom jeziku“. (2016). Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.tportal.hr/magazin/clanak/najveci-izbor-e-knjiga-na-hrvatskom-jeziku-20160506>

63. Nelson, Lynn H. (bez dat.) *Carrie: A Full-Text Online Library*. Preuzeto 15. 08. 2024. s https://www.chnm.gmu.edu/digitalhistory/links/cached/chapter1/link1.2f_carrie.htm

64. Odrčić, J. (2017). *E-čitači stigli u Gradsku knjižnicu*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.vgdanas.hr/grad/e-citaci-u-gradskoj-knjiznici/>

65. *Open Library*. (bez dat.). u Wikipedia. Preuzeto 11. 08. 2024. s https://en.wikipedia.org/wiki/Open_Library

66. Open Library. (2009). *An update on Open Library*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://blog.openlibrary.org/2009/12/04/an-update-on-open-library/>
67. OverDrive. (bez dat.). *Who we are*. Preuzeto 15. 08. 2024. s <https://company.overdrive.com/company-profile/who-we-are/>
68. Perseus Digital Library. (bez dat.). *The Mission of Perseus*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/research>
69. Planet9. (bez dat.). *FAQ*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://web.archive.org/web/20140221133810/http://planet9.hr/help>
70. Polanka, S. (2011). *No Shelf Required*. USA: ALA Publishing
71. *Portal e-lektire danas*. (bez dat.). Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://lektire.skole.hr/e-lektire-danas/>
72. *Portal e-lektire i pilot projekt e-Škole*. (bez dat.). Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://lektire.skole.hr/e-lektire-i-pilot-projekt-e-skole/>
73. *Povijest Portala e-lektire*. (bez dat.). Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://lektire.skole.hr/povijest-elektira/>
74. Project Gutenberg. (bez dat.). *Welcome to Project Gutenberg*. Preuzeto 13. 08. 2024. s <https://www.gutenberg.org/>
75. *Riječanima u knjižnici dostupne elektroničke knjige*. (2013). Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.tpportal.hr/kultura/clanak/rijecanima-u-knjiznici-dostupne-elektronicke-knjige-20130201/>
76. Sudarević, A. (2018). Elektronička knjiga i marketing elektroničkog nakladništva u Hrvatskoj. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema*, 22(1-2), 77-96. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/347790>
77. Studentski centar Pula. (2018). *Pokrenuta prva e-knjižnica u Istri „iBiblos“*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.scpu.hr/hr/informator/novosti/1647/pokrenuta-prva-e-knjiznica-u-istri-ibiblos/>
78. Škole.hr. (2022). *eZaKi – korisna aplikacija Knjižnica grada Zagreba*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://www.skole.hr/ezaki-nova-aplikacija-knjiznica-grada-zagreba/>

79. tib. (2011, Srpanj 01). Vip eKnjižara s 200 domaćih i stranih naslova. *Večernji list*. Preuzeto 10. 08. 2024. s <https://www.vecernji.hr/barkod/vip-eknjizara-s-200-domacih-i-stranih-naslova-307322>
80. TookBook. (bez dat. a). *Često postavljana pitanja*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://web.archive.org/web/20160328202305/https://library.tookbook.com/faq>
81. TookBook. (bez dat. b). *FAQ frequently asked questions*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://web.archive.org/web/20120229175044/http://tookbook.com/CMSFAQ/Show>
82. Velagić, Z. i Pehar F. (2013). Tržište elektroničkih knjiga u Republici Hrvatskoj. *Libellarium: časopis za istraživanja u području informacijskih i srodnih znanosti*, 6(1-2), 55-64. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/176731>
83. Vipnet. (bez dat.) *Često postavljana pitanja*. Preuzeto 11. 08. 2024. s <https://web.archive.org/web/20140204175018/http://eknjizara.vip.hr/faq.html>
84. Živković, D. (2001). *Elektronička knjiga*. Zagreb Multigraf.

Prisutnost elektroničke knjige u hrvatskim knjižnicama

Sažetak

Elektroničke knjige postoje već duže od 50 godina, a prisutne su i u Hrvatskoj. U prošlosti je poslovalo nekoliko hrvatskih trgovina e-knjigama, ali danas su aktivnije mrežne stranice s besplatnim e-knjigama i knjižnice koje nude posudbu takvih knjiga.

Svrha ovog rada predstaviti je prošlost i sadašnjost elektroničke knjige s naglaskom na njezinu prisutnost i položaj u hrvatskim knjižnicama. U prvom dijelu rada govori se o povijesti i razvoju elektroničke knjige u Hrvatskoj, ali i izvan nje. Drugi dio rada sastoji se od dva istraživanja. Prvo istraživanje bavi se čitalačkim navikama studenata te njihovom stavu prema e-knjigama i njihovoj posudbi u knjižnicama. Iz istraživanja može se zaključiti kako su studenti upoznati s mogućnošću posudbe e-knjiga, ali vrlo mali broj koristi te usluge. U drugom istraživanju proučavana su mrežna mjesta narodnih knjižnica trideset najvećih hrvatskih gradova u svrhu utvrđivanja nude li posudbu e-knjiga te na koji način promiču tu uslugu. Istraživanje je pokazalo kako je takva usluga prisutna u velikom broju knjižnica i kako je većina proučavanih knjižnica ističe na svojim mrežnim stranicama. Ipak, nezanemariv broj knjižnica u istraživanju tu uslugu slabije ili uopće ne ističe.

Ključne riječi: elektronička knjiga (e-knjiga), knjižnice, elektroničko nakladništvo

The Presence of Electronic Books in Croatian Libraries

Summary

Electronic books exist more than 50 years already and they are also present in Croatia. In the past, several Croatian e-book stores were in business, but today websites offering free e-books and libraries offering e-book lending are more prominent.

The purpose of this thesis is presenting the past and present of electronic books with a focus on their presence and standing in Croatian libraries. In the first part of the thesis, the history and development of e-books in both in and outside Croatia is presented. The second part of the paper contains two research segments. The first segment is concerned with students' reading habits, their stance on e-books and the lending of e-books in libraries. From the results, it is possible to conclude that students are generally familiar with e-book lending services, but only a small number of them use those services. In the second research segment, the websites of public libraries from thirty of the biggest cities in Croatia are analyzed in order to determine if they offer e-book lending services and how they advertise those services. The results have shown that a large number of the analyzed libraries offer e-book lending services. Most of the libraries highlight those services on their websites prominently, but a significant number of them don't highlight them enough or at all.

Key words: e-books, libraries, electronic publishing